

Förbättrad arbetsmiljö i statlig sektor

Sedan början av 1990-talet har arbetslivet blivit alltmer slimmat, med ett högre arbetstempo i kombination med att vissa grupper fått försämrade möjligheter att påverka sin arbetssituation. Det är en av de bärande förklaringarna bakom de ökade sjuktalen och den växande ohälsan i arbetslivet, enligt bland andra Töres Theorell, professor vid Karolinska institutet. Han nämner särskilt kvinnor anställda i offentlig sektor.¹

I samband med 90-talskrisen infördes en ny modell för att beräkna årliga kostnadsökningar i stadsbudgeten. Pris- och löneomräkningsmodellen, som den kallas, innebär att statens kostnad för priser och löner räknas upp automatiskt och följer utvecklingen i andra sektorer. Modellen innehåller ett så kallat produktivitetsavdrag – en årlig generell besparing i statsförvaltningen. Avdraget syftar till att öka förändringstakten i staten och därmed produktiviteten. Tanken är att staten ska följa näringslivets produktivitetsökning, göra samma effektiviseringar och styras med samma prioriteringar som ett privat vinstdrivande företag. Produktivitetsavdraget är därmed ytterligare en del av den nyliberala ekonomiska politik som fick stort genomslag under 90-talet, där offentlig verksamhet alltmer kom att styras utifrån näringslivets principer, med bristande offentlig service som följd. I takt med att insikten att staten inte är ett företag och att offentlig verksamhet styrs av en annan logik än näringslivet, har 90-talspolitiken kommit att ifrågasättas alltmer.

Vänsterpartiet anser att dagens modell för pris- och löneomräkning har stora brister, särskilt vad gäller löneomräkningen. Olika verksamheter har mycket olika förutsättningar för att klara av en årlig effektivisering, varför det uppstår ett ständigt och svårhanterat sparbeting. Detta skapar press på arbetsförhållandena och riskerar att undergräva kvalitet och professionalitet i de statliga verksamheterna.

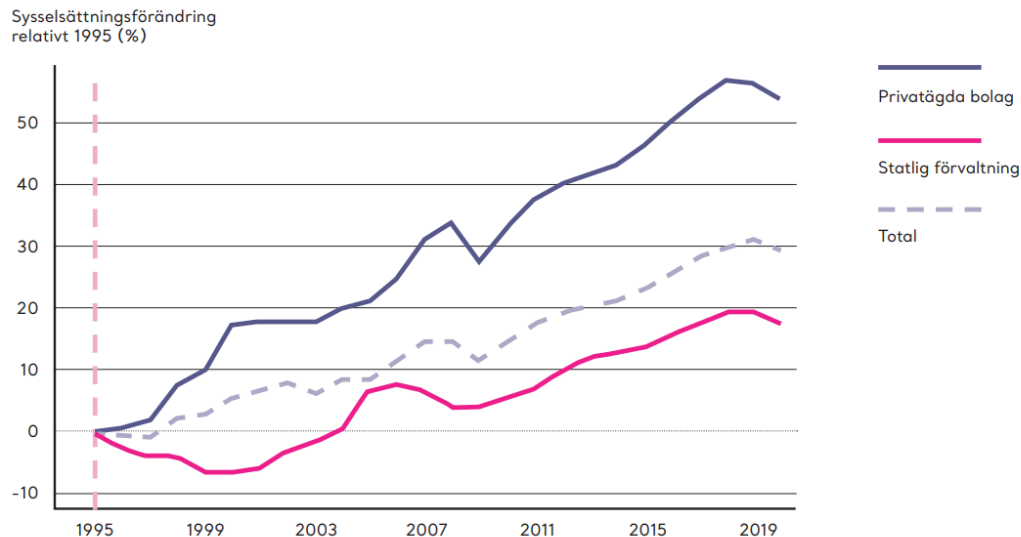
Fackförbundet ST, som organiserar tjänstemän inom statlig verksamhet, har analyserat effekterna av produktivitetsavdraget sedan det infördes 1994. Enligt deras beräkningar har det lett till en urholkning av lönekostnadsanslagen med motsvarande 44 procent, eller cirka 62 miljarder kronor per år inom statlig sektor sedan 1994.² Enligt ST:s bedömningar har det inte påverkat lönenivåerna för statliga tjänstemän utan troligen bidragit till att antalet sysselsatta i sektorn har halkat efter, i jämförelse med privat sektor. Enligt ST skulle andelen anställda i statlig förvaltning ha varit 31 procent högre 2020 om produktivitetsutvecklingen hade skett i samma takt som i privat sektor. Det motsvarar cirka 54 miljarder kronor, eller 76 000 jobb.

Om inte produktivitetsavdraget hade funnits skulle lönekostnadsanslagen till myndigheterna vara 53 procent högre 2026. Enligt ST:s prognos kommer skillnaden i andelen anställda mellan privat sektor och statlig förvaltning växa till 37 procent år 2026. Det motsvarar 100 000 färre anställda inom statlig sektor, i jämförelse med utvecklingen i privat sektor.

Figur 3.6 Rubrik

¹ Katalys (2019), Fattigdom gör inte människan friskare.

² Fackförbundet ST (2022), Urholkad stat – en rapport om produktivitetsavdraget i statlig sektor.

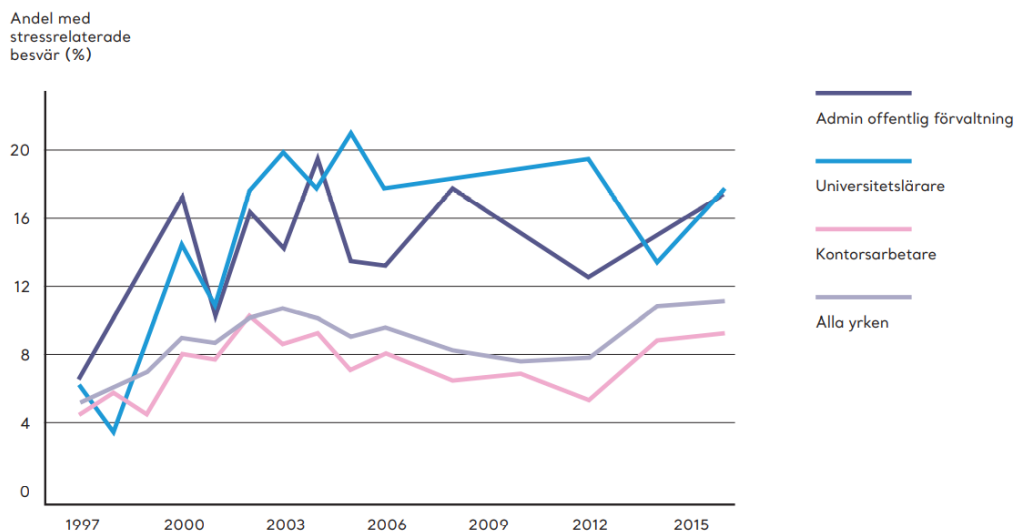

Figur 3. Grafen visar systemättningsutvecklingen relativt 1995 för antalet anställda i privatägda bolag (lila linje), statlig förvaltning (blå linje), samt för hela den svenska ekonomin (ljuslila streckad linje) 1995–2020.

Färre anställda inom statlig förvaltning leder till ökad belastning på medarbetarna, sämre arbetsmiljö och större risk för sjukskrivning. Saco beskriver i rapporten ”Psyisk ohälsa bland akademiker – Stressrelaterad ohälsa ett växande problem”³ hur välfärdsyrken länge var förknippade med god hälsa och låga sjukskrivningstal, men att det förhållandet förändrades under 1990-talet på grund av kraftiga nedskärningar av den offentliga sektorn, som följd av den ekonomiska krisen. Under kort tid försvann en tredjedel av alla vårdbiträden och antalet sekreterare och assistenter minskade kraftigt. Därmed fick exempelvis lärare och läkare fler administrativa uppgifter, och första linjens chefer i välfärden fick ansvar för fler medarbetare samtidigt som resurserna minskade. Tillsammans skapade detta arbetsförhållanden som har haft en negativ inverkan på hälsan för de anställda i offentlig sektor och som ligger till grund för ökade sjukskrivningstal i offentlig sektor. Dessa sjukskrivningar grundas framför allt i psykiatriska diagnoser, där stressrelaterade diagnoser är överrepresenterade.

Figur 3.7 Rubrik

³ SACO (2021), Psyisk ohälsa bland akademiker, Stressrelaterad ohälsa ett växande problem.

Figur 4. Grafen visar andelen med stressrelaterade besvär kopplade till arbetet enligt SCB:s arbetsmiljöundersökning 1997–2016. De fyra SSKY-koderna med yrkeskategorier inkluderar administratörer i offentlig förvaltning, universitetslärare, kontorsarbetare, samt en kombination av alla tillgängliga yrken.

Enligt SCB:s arbetsmiljöundersökning var stressrelaterade besvär vanligare hos administratörer inom offentlig förvaltning och universitetslärare år 2015 än genomsnittet för alla yrken och kontorsarbetare. Det går att jämföra med 1997 då dessa yrkeskategorier låg på ungefär samma nivå i detta avseende.

En undersökning som Fackförbundet ST genomförde bland sina medlemmar 2018 visar på en liknande utveckling. I den framkommer att en allt högre andel anställda inom statlig sektor har problem med stress och ohälsa till följd av arbetsmiljön. 54 procent av de tillfrågade uppgav att arbetsbelastningen ökat under de senaste två åren. 44 procent svarar att de ofta känner stress och olustkänslor på grund av arbetet. Det som stressar medarbetarna mest, enligt undersökningen, är för mycket att göra, resursbrist och brister i ledarskapet. Undersökningen visar att problemen är mest utbredda på myndigheter med många medborgarkontakter. 8 av 10 av de svarande på Arbetsförmedlingen svarade att de hade hög eller mycket hög arbetsbelastning och hälften svarade att belastningen ökat de senaste två åren.

Vänsterpartiet anser att produktivitetsavdraget bör avskaffas och att pris- och löneomräkningsmodellen bör ses över. I en sådan översyn bör andra modeller för att stärka effektiviteten inom statlig sektor undersökas. Ett slopat produktivitetsavdrag skulle öka de statliga utgifterna med omkring 2,1 miljarder kronor per år.⁴ Den exakta effekten av att slopa produktivitetsavdraget är svår att beräkna eftersom den beror på faktorer som är svåra att förutspå som produktivitet- och löneutvecklingen, samt utkomsten av den översyn av pris- och löneomräkningsmodellen som vi vill se.

Vänsterpartiets förslag:

- Produktivitetsavdraget avskaffas och att pris- och löneomräkningsmodellen ses över.

⁴ Egna beräkningar.